

๑.๑ ความ เป็นมาและความสำคัญของ ปัญหา

จากผลของการพัฒนาประเทศในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของโครงสร้างการผลิตและรายได้ ลักษณะการบริโภค ค่านิยม และมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น คนส่วนใหญ่ในชาติได้รับทั้งประโยชน์และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภาวะทาง เศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวที่ผ่านมา มากพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ฐานอุตสาหกรรมและบริการได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ในเขต เมือง ส่วนสภาพการผลิตภาคเกษตรในชนบทก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อพอกำพอกินโดยอาศัยการปลูกพืชไร่ที่ชนิดมาเป็น การกระจายปลูกพืชเศรษฐกิจกว่า ๑๐ ชนิด เพื่อการค้า การส่งออก และหารายได้เพิ่มขึ้นในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ โดยได้มีการบุกเบิกเปิดที่ดินทำกิน และขยายพื้นที่ เพาะปลูกเพิ่มทวีขึ้นแทบทุกภาคของประเทศ แต่ก็มีประชาชนในชนบทอีกไม่น้อยที่ยังไม่ได้ประโยชน์จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา และมีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจดังกล่าว น้อยมาก บุคคลเหล่านั้นคือกลุ่มชาวนาชาวไร่ผู้ยากจนในเขตชนบทล้าหลังที่บริการพื้นฐานทาง เศรษฐกิจ และสังคมยังไม่กระจายไปสู่พื้นที่ดังกล่าวมากนัก จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในฐานะทาง เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ระหว่างคนในชนบทกับเมืองและระหว่างภาคต่าง ๆ มากขึ้นเช่นในปี ๒๕๒๒ รายได้เฉลี่ยระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีฐานะดีทาง เศรษฐกิจกับกลุ่มเกษตรกรแตกต่างกันถึง ๔ เท่า โดยกลุ่มแรกเป็นผู้มีฐานะดี จำนวนน้อยเพียงร้อยละ ๑๒.๔๗ แต่มีรายได้สูงเฉลี่ยถึงประมาณ ๕๕,๖๖๖ บาทต่อคนต่อปี ส่วนกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประมาณร้อยละ ๖๔.๕ มีรายได้เฉลี่ยประมาณ ๖,๑๕๖ บาทต่อคนต่อปีเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๒๔: ๑๔๓)

การกระจายรายได้ระหว่างภาคต่าง ๆ ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๒ ชี้ให้เห็นแนวโน้มของรายได้หัวเฉลี่ยต่อบุคคลแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่ยากจนที่สุดของประเทศ มีรายได้ต่อบุคคลในปี ๒๕๒๒ เพียง ๔,๙๙๑ บาท เทียบกับ

ประชากรในกรุงเทพฯ มีรายได้ต่อบุคคลถึง ๓๐,๑๖๑ บาท หรือต่างกันถึง ๖ เท่าตัว หากพิจารณาเปรียบเทียบสัดส่วนผลผลิตรวมระหว่างภาคต่าง ๆ จะเห็นว่าผลผลิตส่วนใหญ่ขยายในเขตกรุงเทพมหานคร กับภาคกลางเท่านั้น ส่วนภาคอื่น ๆ แนวโน้มกลับลดลง แสดงถึงการขยายการผลิตโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม บริการ และการค้าในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ยังผลให้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของภาคกลางและบริเวณกรุงเทพมหานครมีมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๒๔ : ๓๓๗)

ปัญหาสำคัญที่สืบต่อเนื่องกันมาคือ "ความยากจน" ซึ่งในเขตชนบทสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในข่ายยากจนมีแนวโน้มที่ลดลงจากช่วงปี ๒๕๐๕-๒๕๐๖ มีสัดส่วนร้อยละ ๖๑ มาเป็นร้อยละ ๔๓ ในปี ๒๕๑๑-๒๕๑๒ และลดลงไปอีกเป็นร้อยละ ๓๕ ในช่วงปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ ทั้งนี้เป็นผลได้จากการที่เศรษฐกิจส่วนรวมได้ขยายตัวสูง ซึ่งได้กระจายรายได้และบริการสังคมต่าง ๆ ลงไปสู่ท้องที่ยากจนบางแห่ง อย่างไรก็ตามแม้อัตราประชากรยากจนดังกล่าวนี้จะลดลง แต่ได้ปรากฏว่ายังมีประชากรที่ยากจนอยู่อีกเกือบถึง ๑ ใน ๓ ของประชากรทั้งประเทศ และในจำนวนนี้ร้อยละ ๕๐ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือตอนบน นอกจากนั้นโอกาสที่จะให้สัดส่วนของประชากรยากจนลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ อย่างที่เคยเป็นมานั้นคงจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากโอกาสที่จะขยายเนื้อที่เพาะปลูกต่อไปคงจะกระทำได้จำกัด ซึ่งจะส่งผลต่ออัตราการขยายตัวทางเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ หากไม่มีการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๒๔ : ๓๓๘-๓๓๙)

ตารางที่ ๑

อัตราความยากจนในชนบทแยกเป็นรายภาค ปี ๒๕๒๒

ภาค	อัตราความยากจน ในชนบท (%)	จำนวนคน ในชนบท(คน)	จำนวนคนยากจน	
			จำนวนคน	ร้อยละ
- ตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๕	๑๓,๓๗๒,๘๗๗	๖,๐๑๗,๗๔๕	๔๒.๓
- เหนือ	๓๔	๗,๙๑๑,๐๓๘	๒,๖๘๙,๗๕๓	๒๓.๓
- ใต้	๓๓	๔,๗๑๙,๕๖๔	๑,๕๕๗,๔๕๖	๑๓.๕
- กลาง	๑๕	๘,๓๓๙,๑๓๖	๑,๒๕๐,๘๗๐	๑๐.๙
ทั่วประเทศ	๓๔	๓๔,๓๕๒,๖๑๕	๑๑,๕๑๕,๘๗๔	๑๐๐.๐

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ห้า พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙ สำนักงานนายกรัฐมนตรี

สำหรับสถานการณ์ของความยากจนในเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ จะเห็นว่าเมื่อจำแนกจำนวนครอบครัวออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามฐานะรายได้ต่อเดือน คือกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า ๑๖๕ บาทต่อคน กลุ่มที่มีรายได้ ๑๖๖-๒๒๐ บาทต่อคน กลุ่มที่มีรายได้ ๒๒๑-๓๓๐ บาทต่อคน และกลุ่มที่มีรายได้ตั้งแต่ ๓๓๑ บาทขึ้นไปต่อคน ผลการสำรวจได้แสดงให้เห็นว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่า ๑๖๕ บาทต่อคนถึงร้อยละ ๔๓ ของครอบครัวทั้งหมด และเมื่อรวมกลุ่มครอบครัวที่มีรายได้ ๑๖๖-๒๒๐ บาทต่อคน เข้าด้วยกันแล้วจะสูงกว่าร้อยละ ๗๐ ในขณะที่ครอบครัวที่มีรายได้ ๒๒๑-๓๓๐ บาทต่อคน และรายได้ตั้งแต่ ๓๓๑ บาทขึ้นไปต่อคน มีเพียงร้อยละ ๗ และ ๒๒ ตามลำดับเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๒๔ : ๓๓๔)

นอกจากนั้นจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ซึ่งประกอบอาชีพทางการเกษตร เกือบทั้งสิ้น การขยายตัวหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาคมีอัตราต่ำเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นการลงทุนทางธุรกิจอุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นมากในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ทั้งนี้ เนื่องจากการสาธารณสุขโลก การขนส่ง การจำหน่ายในตลาดภายในประเทศ การส่งออก ตลอดจนการติดต่อใช้บริการจากหน่วยงานของ

รัฐบาลสะดวกกว่าการที่จะลงทุนตั้งอุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าขนส่งสินค้า วัตถุดิบ และผลผลิตที่จะนำไปจำหน่ายมีราคาสูงขึ้น เนื่องจากน้ำมันและตัววัตถุดิบเองมีราคาสูงขึ้น แม้ว่าค่าจ้างแรงงานในส่วนภูมิภาคจะต่ำกว่าก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งจูงใจให้นักลงทุน นักธุรกิจและ นักอุตสาหกรรม ออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาคแต่อย่างใด สาเหตุที่ประชากรในส่วนภูมิภาคไม่สามารถประกอบการ เกษตรได้อย่างเต็มที่ และการขยายตัวของอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคมีน้อยมาก จึงเป็นผลให้มีการอพยพแรงงานจากส่วนภูมิภาคเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นจำนวนมาก จากสถิติการจัดหางานของกรมแรงงานได้พบว่ามีผู้อพยพจากภาคต่าง ๆ เข้ามาทำงานทำในกรุงเทพมหานครใน ระยะก่อนปี ๒๕๑๔ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดเวลา และได้มีแนวโน้มลดลงในปี ๒๕๑๔-๒๕๒๔ ในอัตราการลดลงโดยเฉลี่ยร้อยละ ๓๑.๖ แต่ในระยะปี ๒๕๒๒ จำนวนผู้อพยพเข้ามาทำงานทำในกรุงเทพมหานครก็ได้เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๒๑ ร้อยละ ๔๒.๕ ต่อมาในปี ๒๕๒๓-๒๕๒๔ จำนวนผู้อพยพได้ลดลง จากปี ๒๕๒๒ อีกโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ ๑๑.๐ ซึ่งนับว่าได้ลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น การที่ จำนวนผู้อพยพลดลงเล็กน้อยในระหว่างปี ๒๕๑๔ ถึงปี ๒๕๒๑ และในปี ๒๕๒๓-๒๕๒๔ เพราะรัฐบาล ได้มีโครงการผันเงินสู่ชนบทในระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นการช่วยป้องกันประชาชนในชนบทบางส่วน ไม่ต้องอพยพมาทำงานทำในฤดูแล้ง (กระทรวงมหาดไทย, กรมแรงงาน ๒๕๒๖: ๑๑) อย่างไรก็ตาม จากสถิติของกองการจัดหางานพบว่า ในปี ๒๕๒๔ จำนวนผู้มาสมัครงานที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๒๔ ถึงร้อยละ ๒๒.๒ ทั้งนี้เนื่องมาจากในช่วงต้นฤดูกาลเกษตรได้เกิดภาวะ ฝนแล้งขึ้นเช่นเดียวกับปี ๒๕๒๒ และหากดูตามรายภาคจะเห็นว่าผู้มาทำงานทำในกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ย้ายถิ่นมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าในภาคอื่น ๆ ดังตารางที่ ๒ (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๓๑-๓๕)

ตารางที่ ๒

ผู้ย้ายถิ่นในบึงบร๊ะมาถ ๒๕๒๓-๒๕๒๕ จำแนกตามภาค

ภาค	รวม		๒๕๒๓		๒๕๒๔		๒๕๒๕	
	ผู้สมัคร	บรรจุ	ผู้สมัคร	บรรจุ	ผู้สมัคร	บรรจุ	ผู้สมัคร	บรรจุ
-ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๓,๓๕๙	๘,๒๖๕	๔,๘๑๙	๓,๑๖๙	๓,๘๔๒	๒,๒๐๘	๔,๖๙๘	๒,๘๘๘
-เหนือ	๔,๗๕๑	๓,๐๘๒	๑,๘๕๓	๑,๒๖๗	๑,๔๗๗	๙๑๒	๑,๔๒๑	๙๐๓
-ใต้	๘๑๙	๔๑๗	๓๓๔	๒๒๑	๒๗๖	๑๑๑	๒๐๙	๘๕
-กลาง	๓,๔๕๖	๒,๐๖๖	๑,๕๒๖	๙๕๒	๑,๐๓๐	๕๗๖	๙๐๐	๕๓๘
ทั่วประเทศ	๒๒,๓๘๕	๑๓,๘๓๐	๘,๕๓๒	๕,๖๐๙	๖,๖๒๕	๓,๘๑๗	๗,๒๒๘	๔,๔๑๔

ซึ่งจากผลการศึกษาของนักวิชาการหลายฝ่ายทำให้เป็นที่ทราบกันดีถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนต้องย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มักตอบว่า ย้ายถิ่นเข้ามาในกรุงเทพมหานครเพื่อหางานทำหรือเพราะในถิ่นเดิมทำมาไม่ได้ผลเนื่องจากภูมิอากาศไม่อำนวยขาดปัจจัยในการผลิต คือที่ดินและทุน (Textor 1965; อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และอุไรวรรณ คณิงสุขเกษม ๒๕๒๐; Goldstein Sidney 1971; Goldstein Sidney and Penporn Tirasawat 1978; Aphichat et. al. 1979 อ้างถึงใน จูไรรัตน์ ชุมเกษียร ๒๕๒๖: ๕)

การที่ประชากรชาวชนบทได้หาล้างไหลเข้าสู่เมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในเขตเมืองซึ่งผู้ย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ เช่นปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาจรรยาบรรณ และปัญหาการให้บริการสังคมต่าง ๆ เช่น การแพทย์และการศึกษา เป็นต้น ในเขตชนบทที่มีผู้ย้ายถิ่นออกมามากย่อมประสบปัญหาเช่นกัน กล่าวคือ ถ้าประชากรย้ายถิ่นออกมา อาจทำให้แรงงานและการเพิ่มผลผลิตลดลง อีกประการหนึ่ง การย้ายถิ่นออกจากชุมชนชนบท อาจทำให้ชุมชนนั้นประสบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะการย้ายถิ่นเป็นกระบวนการเลือกสรร (Selectivity) ซึ่งผู้ย้ายถิ่นออกส่วนใหญ่ จะมีคุณลักษณะที่มีคุณภาพดีกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่น เช่น มักจะเป็นคนในวัยหนุ่มสาวอยู่ในวัยแรงงาน เป็นโสด มีการศึกษา และความชำนาญสูงกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่น รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่น ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการย้ายถิ่นภายในประเทศ เพื่อให้การกระจายตัวของประชากรในส่วนต่าง ๆ ของประเทศเป็นไปอย่างเหมาะสมกับทรัพยากรของท้องถิ่น และลดอัตราการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง

ดังนั้นจากสถิติและปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว พบว่าการย้ายถิ่นเพราะต้องการไปทำงานในถิ่นอื่นของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากว่าการย้ายถิ่นเริ่มจากความคิดของผู้ย้ายถิ่น ดังนั้นจะทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ในการที่จะวางนโยบายด้านแรงงาน ตลอดจนการหามาตรการส่งเสริมการมีงานทำและการแก้ไขปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานต่อไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนไม่ใช่สภาพการณ์ที่พึงประสงค์ทั้งสิ้นในระยะยาว

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อทัศนคติของชาวชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการไปทำงานต่างถิ่น จากแผนการทำงานในรอบปี ๒๕๒๔

๑.๒.๒ ศึกษาหาสมการจำแนกประเภทที่เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการจำแนกประชากรที่มีความคิดในการไปทำงานต่างถิ่นว่าจะไปทำและไม่คิดไป

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาถึงลักษณะทางประชากรบางประการของชาวชนบทที่มีความคิดว่าจะไปทำงานต่างถิ่น

๑.๓ แหล่งที่มาของข้อมูลและขอบเขตของการวิจัย

ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลทุติยภูมิซึ่งได้มาจากโครงการสำรวจแรงงานชนบทในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งเป็นโครงการสำรวจเพื่อให้ทราบถึงภาวะและลักษณะการมีงานทำของประชากรในชนบท รายได้เฉลี่ยทั้งปี การอพยพแรงงานจากชนบท ความต้องการฝึกอาชีพของชาวชนบท แผนการทำงานในรอบปี ๒๕๒๕ ตลอดจนทัศนคติของชาวชนบทในการไปทำงานต่างถิ่น และความต้องการพัฒนาชนบทในด้านต่าง ๆ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างของแรงงานชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป โครงการสำรวจนี้เป็นของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย ภายใต้ความรับผิดชอบของกองวิชาการและวางแผน

สำหรับขอบเขตของการสำรวจนี้ ดำเนินการสำรวจเฉพาะครัวเรือนที่อยู่ในชนบทเท่านั้น คำว่า "ชนบท" ในที่นี้หมายถึงท้องที่นอกเขตเทศบาล สุขาภิบาล และไม่รวมกรุงเทพมหานครโดยสำรวจครัวเรือนชนบทตามภาคต่าง ๆ รวม ๑๔ จังหวัด ในการคัดเลือกจังหวัดตามภาคต่าง ๆ เพื่อใช้ในการสำรวจคำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ รวมทั้งลักษณะทางประชากรและการประกอบอาชีพ สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นทำการสำรวจในจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี และร้อยเอ็ด เหตุที่เลือกจังหวัดเหล่านี้เพราะ จังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดที่อยู่ติดต่อกับภาคกลาง ถือว่าเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ห้า จังหวัดอุบลราชธานีนั้นเป็นจังหวัดใหญ่ พื้นที่กว้างขวางมีประชากรมาก ส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดไม่ใหญ่นักมีพื้นที่ส่วนหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นเขตเกษตรล้ำหลังและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดทั้ง ๓ นี้จะครอบคลุมลักษณะความเป็นอยู่ของประชาชนทุกระดับ และมีลักษณะไม่แตกต่างกับประชาชนจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเดียวกันซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ มีการว่างงานในฤดูแล้ง จึงมีการเตรียมย้ายแรงงานไปหางานทำในฤดูแล้งในท้องถิ่นอื่น เช่น กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

สำหรับการเลือกอำเภอตัวอย่างของแต่ละจังหวัดนั้นทำการเลือกจังหวัดละ ๕ อำเภอ โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้คือ ให้เจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคในจังหวัดนั้น ๆ จัดทำบัญชีรายชื่อ อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านในจังหวัดของตนมาพิจารณาพร้อมกับเจ้าหน้าที่ในส่วนกลาง เพื่อคัดเลือกตัวอย่าง โดยพิจารณาเลือกอำเภอในจังหวัดออกตามระดับความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม การคมนาคมขนส่ง และความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ในแต่ละอำเภอเลือกตำบลตัวอย่างมา ๔ ตำบล

โดยให้ตำบลที่เลือกแต่ละตำบลมีลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกอำเภอ ในแต่ละตำบลเลือกหมู่บ้านตัวอย่าง ๓ หมู่บ้าน ให้หมู่บ้านที่เลือกแต่ละแห่งมีลักษณะส่วนใหญ่ของการ ประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน และมีระยะห่างกันมากพอสมควร เพื่อให้ได้สภาพที่แตกต่างกัน ในแต่ละ หมู่บ้านเลือกครัวเรือนตัวอย่างมา ๔ ครัวเรือน โดยเลือกตัวอย่างแบบมีระบบ (Systematic Sampling) ซึ่งจะได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้นจังหวัดละ ๒๔๐ ครัวเรือน อนึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะข้อมูลของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอายุตั้งแต่ ๑๑ ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็น ประชากรในวัยทำงาน

๑.๔ ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่น

๑.๔.๑ ทฤษฎีว่าด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจย้ายถิ่น

ปัจจัยในถิ่นที่อยู่เดิม จากการศึกษาในเรื่องนี้ Lee ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับถิ่นที่อยู่เดิมว่า มักจะเป็นปัจจัยผลักดันทำให้คนต้องการย้ายไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ เช่น การที่ถิ่นที่อยู่ เดิมมีสภาพแห้งแล้ง ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง มีปัญหาจากภัยธรรมชาติ การไม่มีงานทำ ถูกกีดกัน ในเรื่องเชื้อชาติ หรือไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม (Lee 1966)

ปัจจัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ มักจะเป็นปัจจัยที่ดึงดูดหรือจูงใจให้คนต้องการย้ายไปอยู่ ในถิ่นนั้น Lee กล่าวว่า มักจะเป็นปัจจัยทางบวกเช่น การมีทรัพยากรจำนวนมาก โอกาสที่จะได้รับการ ศึกษาสูงขึ้น โอกาสในการหางานทำและการมีรายได้ที่ดีกว่าเดิม (Lee 1966) นอกจากนี้ Bogue ยังได้แสดงความเห็นนอกจากที่ Lee กล่าวแล้วยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้อีกด้วย ได้แก่ การมีญาติหรือมีที่อยู่อาศัยในถิ่นปลายทาง เคยไปอยู่ในถิ่นปลายทางมาก่อน หรือในถิ่นปลายทางนั้นมีปริมาณการว่างงานมาก (Bogue 1969 : 753-754) เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้ถิ่น ปลายทางมีแรงดึงดูดให้คนต้องการย้ายถิ่นเข้าไปอยู่มาก

๑.๔.๒ ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับสาเหตุการย้ายถิ่นในแง่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

Davis ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่คนเราตัดสินใจย้ายถิ่นว่า ความยากจนไม่ใช่สาเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้คนตัดสินใจย้ายถิ่น แต่น่าจะเกิดจากการที่ผู้ย้ายถิ่นมองเห็น โอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า และหลีกเลี่ยงการสูญเสียสภาพโดยเปรียบเทียบ (Relative Status) ซึ่งหมายถึงความดี้อยกว่าทางเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้อยู่ในชนชั้นเดียวกัน (Davis 1963)

นอกจากนี้แล้ว Todaro ได้กล่าวถึงทฤษฎีทางการย้ายถิ่นในประเทศว่า การย้ายถิ่นเริ่มจากความคิดของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่าการย้ายถิ่นเกิดขึ้นมาจากความคิดในเรื่องความแตกต่างของรายได้ (Wages differential) ระหว่างรายได้ที่คาดหวังไว้ของเขตถิ่นเดิมกับถิ่นใหม่ และโอกาสของการมีงานทำ (Todaro 1976: 220-226)

๑.๔.๓ ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยทางด้านประชากรและสังคมของผู้ย้ายถิ่น

เพศ อายุ เป็นคุณลักษณะบุคคลขั้นพื้นฐานของประชากร ความแตกต่างในด้านเพศ และอายุ มีผลกระทบต่อกรย้ายถิ่นของประชากร กล่าวคือ ในการย้ายถิ่นระยะทางไกล ๆ นั้นบุรุษย้ายมากกว่าสตรี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าลักษณะแห่งการเลือกสรร (Selectivity) ของระยะทางกับเพศของผู้ย้ายถิ่นบุรุษอาจมีสภาพทางสรีรวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการย้ายถิ่นในระยะทางไกล ๆ ได้ดีกว่าและอาจมีความกล้าเสี่ยงต่อการแสวงโชคมากกว่าสตรี (พิทักษ์ ทวีสุข ๒๕๒๕: ๕) และในทำนองเดียวกัน Haberkorn ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยยกคำกล่าวของ Janis และ Mann ว่าการย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติส่วนบุคคลด้วย (Individual Characteristics) เช่น ประสบการณ์ ซึ่งหมายถึง การเคยหรือไม่เคยเข้าไปอยู่ในถิ่นปลายทางหรืออาจได้รับความรู้จากคนอื่น (Haberkorn อ้างถึงใน โยธิน แสงวดี ๒๕๒๖: ๘) และ Majava ได้กล่าวถึงการเลือกสรรว่า ถ้าจัดเป็นกลุ่มผู้ย้ายถิ่น ผู้ย้ายถิ่นมักจะมีช่วงอายุ ฐานะทางครอบครัว ระดับการศึกษา ฐานะทางสังคมและคุณลักษณะอื่น ๆ ดีกว่าผู้ไม่ย้ายถิ่น (Majava 1978: 139) นอกจากนั้น Mitchell ได้กล่าวว่า ช่วงอายุมีความสำคัญในการเสี่ยงที่จะย้ายถิ่นเพราะอายุถือว่าเป็นการเลือกสรร ดังนั้นวงจรชีวิตจึงเป็นขั้นพื้นฐานในการเสี่ยงที่จะย้ายถิ่น คนหนุ่มมีโอกาที่จะเสี่ยงได้ดีกว่าคนมีอายุและมีศักยภาพมากกว่าในการทำงาน ครอบครัวของผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายในการย้ายถิ่น (Mitchell อ้างถึงใน โยธิน แสงวดี ๒๕๒๖: ๘-๙)

การศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการตัดสินใจย้ายถิ่นหรือคิดที่จะย้ายถิ่น Browning ได้อธิบายว่า การศึกษาแสดงถึงการเลือกสรรของการย้ายถิ่น ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วผู้ย้ายถิ่นกล้าที่จะเสี่ยงกว่าประชากรในถิ่นเดิม ผู้ที่ไม่ย้ายถิ่นนั้นอาจเนื่องมาจากเป็นผู้ที่ชอบการเสี่ยงน้อยกว่า มีความทะเยอทะยานและกระตือรือร้นน้อยกว่า (Browning 1971: 274) ในเรื่องนี้ Majava ได้กล่าวว่าระดับการศึกษาแสดงถึงการเลือกสรร ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าย่อมมีโอกาสที่จะได้ตำแหน่งงานและค่าจ้างสูงกว่า (Majava 1978: 139)

สำหรับสถานภาพสมรส Browning ได้อธิบายลักษณะการเลือกสรรของผู้ย้ายถิ่นว่าคุณหม่อมสาวมักจะเป็นผู้ย้ายถิ่นหรือถ้ามีครอบครัวแล้วก็มีขนาดครอบครัวไม่ใหญ่นัก (Browning 1971: 274)

๑.๔.๔ ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการย้ายถิ่น และปัจจัยทางด้านจิตวิทยา

Haberkorn ได้อ้างถึงคำกล่าวของ Janis และ Mann เกี่ยวกับทฤษฎีการย้ายถิ่นในทางจิตวิทยาว่า การย้ายถิ่นนั้นเนื่องมาจากจิตใจที่ต้องการย้ายเข้าสู่สภาพที่ให้ค่าจ้างสูง ซึ่งเนื่องจากการย้ายเพื่อการเปลี่ยนงานและสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันเป็นตัวพิจารณาว่าควรจะย้ายหรือไม่ (Haberkorn อ้างถึงใน โยธิน แสงดี ๒๕๒๖: ๔)

แต่การตัดสินใจย้ายถิ่นมีอุปสรรคแทรกอยู่ระหว่างถิ่นเดิมและถิ่นปลายทาง เช่น การขัดขวางของคนในครอบครัวว่าควรจะย้ายหรือไม่ ซึ่ง Haberkorn ได้ยกคำกล่าวของ Janis และ Mann เกี่ยวกับอุปสรรคขัดขวางการย้ายถิ่นในเรื่องนี้ว่า เมื่อผู้ย้ายถิ่นตัดสินใจที่จะย้ายแล้วเขาก็จะต้องหวั่นเสียดูจากคนรอบข้างว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ โดยคนรอบข้างมีอิทธิพลเหมือนกันที่จะขัดขวางในการตัดสินใจการย้ายถิ่น (Haberkorn อ้างถึงใน โยธิน แสงดี ๒๕๒๖: ๔) สำหรับอุปสรรคในการรับข่าวสารนั้น จากการศึกษาของ Haberkorn ได้อ้างถึงคำกล่าวของ Pryors ว่าการย้ายถิ่นนั้นผู้ย้ายถิ่นที่เป็นบุคคลที่จะย้ายได้ข้อมูลจากคนที่เคยย้ายไปก่อนแล้วโดย เขาเป็นคนแนะนำ กล่าวคือได้รับการแนะนำจากผู้ที่เคยไปมาแล้ว (Haberkorn อ้างถึงใน โยธิน แสงดี ๒๕๒๖: ๑๐)

ดังนั้นจากทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องในเรื่องการย้ายถิ่น ก็อาจจะสรุปได้ว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการย้ายถิ่นจะสามารถนำมาอธิบายถึง "ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการไปทำงานต่างถิ่น" เพราะว่า เป็นแนวความคิดที่สามารถอธิบายหรือคาดการณ์ ในเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่จะศึกษา เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยและกำหนดตัวแปร กล่าวคือนำมาใช้เป็นหลักการในการกำหนดขอบเขตของการวิจัย นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การอธิบายผล และการแปรความ ผู้วิจัยจะใช้แนวความคิดตามทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องในการย้ายถิ่นมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

๑.๕ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ผลักดันและปัจจัยที่ดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรของประเทศต่าง ๆ พบว่ามีได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่มีปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวข้องหลายด้าน ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางประชากรและสังคม ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และแต่ละภูมิภาคของประเทศนั้น ๆ พอสรุปได้ดังนี้

ก. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

๑. ปัจจัยด้านสภาวะทางเศรษฐกิจ Keermar ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศอินเดียพบว่า ประชากรร้อยละ ๗๕ ของประชากรผู้ย้ายถิ่นมีสาเหตุเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Keermar 1967: 268) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในประเทศไทยของ ดร. วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ที่พบว่า ผู้ที่เผชิญปัญหาในการทำมาหากินมีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่ไม่ประสบปัญหาในการทำมาหากินในขณะนั้น (วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ๒๕๑๑: ๔) และต่อมาในปี ๒๕๑๓ ได้ข้อค้นพบในทำนองเดียวกันว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญ อันอาจยังผลต่อความต้องการย้ายถิ่น (เพ็ญพร อีระสวัสดิ์ ๒๕๑๓: ๖๔) และจากการสำรวจของกองการจัดหางาน กรมแรงงาน พบว่า ประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๔๑.๔ เข้ามาหางานทำเพราะท้องถิ่นเดิมแห้งแล้งทำการเกษตรไม่ได้ผล (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๔)

๒. อาชีพ จากการศึกษาในประเทศอินเดียพบว่า ในชนบทส่วนใหญ่เป็นงานเกษตรกรรม งานที่มีใช้เกษตรกรรมมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดการใช้แรงงานไม่เต็มที่ อันเป็นเหตุให้ประชากรมีการย้ายถิ่นออกจากชนบทมาก (Fukutake 1967: 42) สำหรับประเทศไทย กองวิชาการและวางแผน กรมแรงงานได้เสนอรายงานว่า ในชนบทผู้ทำการเกษตรมีจำนวนมากที่สุด และเป็นพวกทำงานต่ำระดับ มีงานทำไม่เต็มที่ เป็นส่วนใหญ่ (กระทรวงมหาดไทย, กรมแรงงาน ๒๕๑๑: ๔) นอกจากนั้นจากการสำรวจ การย้ายถิ่นของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการเข้ามาหางานทำในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สาเหตุของการย้ายถิ่น ร้อยละ ๑๑.๖ ระบุว่า เนื่องจากว่างงานระยะหลังปี கடำน่า ส่วนอาชีพเดิมร้อยละ ๔๔.๒ เป็นอาชีพทางการเกษตร (กรมแรงงาน กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๖-๔)

๓. รายได้ ไพศาล ขำย้ง ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศไทย โดยศึกษาเรื่องการอพยพแรงงานในจังหวัดชลบุรี พบว่าผู้ย้ายถิ่นมีรายได้จากอาชีพเกษตรกรรม ณ ท้องถิ่นเดิมต่ำกว่า คนในท้องถิ่นเดิมที่ไม่เคยย้ายถิ่น คือมีรายได้อยู่ระหว่างปีละ ๑,๐๐๐-๓,๐๐๐ บาท ต่อปี และถ้าดูตามสาเหตุของการย้ายถิ่นจะพบว่าผู้ย้ายเข้ามาทำงานในจังหวัดชลบุรี มีจำนวนร้อยละ ๒๖ ย้ายถิ่นมาหารายได้เพิ่มเติมแก่ครอบครัวมีจำนวนร้อยละ ๑๔ ย้ายถิ่นมาหารายได้ชั่วคราวมีจำนวนร้อยละ ๒๖ ส่วนที่เหลือย้ายมาด้วยสาเหตุอื่น (ไพศาล ขำย้ง ๒๕๑๕: ๑๑-๑๔) ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการเข้ามาทำงานทำในเขตกรุงเทพมหานคร ของกองการจัดหางาน กรมแรงงานที่พบว่าสาเหตุของการย้ายถิ่น ร้อยละ ๑๘.๐ ต้องการหารายได้เพิ่มเติมช่วยเหลือครอบครัว (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖:๔)

สาเหตุทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นสาเหตุใหญ่ มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ประชากรต้องย้ายออกจากท้องถิ่นเดิมไปหาที่ทำกินใหม่ในที่ที่มีความสมบูรณ์กว่า มีโอกาสทำงานทำและเพิ่มรายได้มากกว่า ฉะนั้น จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดทัศนคติต่อการย้ายถิ่นขึ้น

ข. ปัจจัยทางประชากรและสังคม

๑. ปัจจัยด้านเพศ จากการศึกษาของ Schultz เกี่ยวกับผู้ย้ายถิ่นในประเทศโคลัมเบีย ได้พบว่า การย้ายถิ่นจากชนบทไปยังชนบทอื่น ๆ ผู้ย้ายถิ่นมักจะเป็นชายมากกว่าหญิง ส่วนการย้ายถิ่นเข้าไปในเขตเมืองนั้น ผู้ย้ายถิ่นมักจะเป็นหญิงมากกว่าชายเล็กน้อย (Schultz 1969: 7-8) แต่จากการศึกษาของ Petersen เกี่ยวกับผู้ย้ายถิ่นในประเทศอินเดีย กลับพบว่าผู้ย้ายถิ่นจากชนบทไปยังเขตเมืองนั้น ผู้ย้ายถิ่นมักเป็นชายมากกว่า (Petersen 1969: 263-264) สำหรับในประเทศไทยนั้นจากการสำรวจของกองการจัดหางาน กรมแรงงาน พบว่า การย้ายถิ่นของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการเข้ามาทำงานทำในเขตกรุงเทพมหานคร นั้นเพศชาย มีจำนวนมากกว่าเพศหญิง (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖ : ๕)

๒. ปัจจัยด้านอายุ จากรายงานผลเกี่ยวกับการย้ายถิ่นกับอายุของผู้ที่ย้ายถิ่นในประเทศต่าง ๆ โดยคณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียและตะวันออกเฉียงใต้ (ECAFE) พบว่าประชากรในกลุ่มอายุ ๒๐-๓๔ ปี มีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าประชากรในกลุ่มอายุอื่น ๆ (ECAFE 1967: 34) แต่จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศไทย โดย Meinkoth พบว่าร้อยละ ๓๔ ของผู้ที่ย้ายถิ่นเพศชายอยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐-๔๐ ปี ร้อยละ ๑๒ อยู่ในกลุ่มอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี และร้อยละ ๑๓ อยู่ในกลุ่มอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป (Meinkoth 1962: 11) ในเรื่องนี้เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์

ได้ทำการศึกษาของกลุ่มอายุของหัวหน้าครัวเรือนไทยที่มีความต้องการย้ายถิ่นสูง คือกลุ่มผู้มีอายุระหว่าง ๓๕-๓๙ ปี และ ๔๕-๔๙ ปี ซึ่งมีจำนวนร้อยละ ๑๒.๐ (เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ๒๕๑๓: ๖๖) ส่วนการสำรวจของกองการจัดหางาน กรมแรงงาน พบว่า ผู้ย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวอายุระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๖)

๓. ปัจจัยด้านการศึกษา จากการศึกษาของ J.R. Bowring และ O.B. Durgin ซึ่งได้ศึกษาประชากรในรัฐ New Hampshire เรื่ององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของชาวนาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นออกจากการทำเกษตรกรรม พบว่าระดับการศึกษาของผู้ที่คิดว่าจะย้ายถิ่นกับผู้ที่ไม่คิดว่าจะย้ายถิ่นไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Bowring and Durgin 1958: 4) แต่การศึกษาของเพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ กลับพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ขึ้นไป มีความต้องการย้ายถิ่นในระดับสูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ทั้งนี้ เพราะสำหรับผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงสามารถปรับตัวได้ดีกว่าและมีความต้องการที่จะหาความก้าวหน้าในชีวิตครอบครัว หากสภาพความเป็นอยู่เดิมไม่เหมาะสม ก็พยายามแสวงหาที่ทำกินที่อื่นนอกเหนือจากหมู่บ้านของตน (เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ๒๕๑๓: ๖๖) เช่นเดียวกับการศึกษาของ ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ พบว่า ผู้มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าท้องที่อื่น เหมาะแก่การทำมาหากินมากกว่าท้องที่ตนอาศัยอยู่ เนื่องจากผู้ที่มีความรู้ต่ำไม่กล้าย้ายออกจากท้องที่เดิมไปเผชิญโชคในที่แห่งอื่น (วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ๒๕๑๑: ๕) แต่จากการสำรวจของกองการจัดหางาน กรมแรงงานได้พบผลที่ต่างออกไปว่า ผู้ย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยทั้งเพศชายและเพศหญิง ประมาณร้อยละ ๗๗.๐ มีระดับการศึกษาในชั้นประถมศึกษา มีเพียงร้อยละ ๑๖.๐ และร้อยละ ๔.๐ ที่ได้รับการศึกษาระดับ ม.ศ. ๓-๕ และ ปวช. ตามลำดับ ส่วนผู้ที่จบระดับปริญญาขึ้นไปไม่มีเลย (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๖)

๔. ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศไทย โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ พบว่า ประชากรที่เป็นโสดมีสัดส่วนของการย้ายถิ่นสูงกว่าประชากรที่สมรสแล้ว (ILO 1965: 139) และจากการศึกษาของคณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียและตะวันออกเฉียงไกล (ECAFE) ที่ได้ศึกษาในประเทศต่าง ๆ แถบภาคพื้นเอเชียและตะวันออกเฉียงไกลก็ได้ผลเช่นเดียวกันว่า ในการย้ายถิ่นครั้งแรกนั้นผู้ที่ย้ายถิ่นมักเป็นโสด (ECAFE 1967: 31) แต่จากการศึกษาของ Meinkoth กลับได้ผลตรงข้ามโดยเขาได้ศึกษาการย้ายถิ่นออกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือสู่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้นพบว่าร้อยละ ๖๒ ของผู้ที่ย้ายถิ่นเพศชาย เป็นผู้ที่สมรสแล้ว (Meinkoth 1962: 11) ในขณะที่ เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พบว่ามีความ

แตกต่างกันระหว่างผู้ที่เป็นโสดและผู้ที่มีสมรสแล้วน้อยมาก อย่างไรก็ตามผลที่ได้ก็ทำให้สรุปได้ว่ามีอัตราส่วนของการย้ายถิ่นในกลุ่มผู้ที่เป็นโสดมากกว่าผู้ที่มีสมรสแล้ว เล็กน้อยซึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของการวิจัยที่ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่นั้นเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคนและสมรสแล้ว (เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ ๒๕๑๓: ๖๖) ในเรื่องนี้กองการจัดหางาน กรมแรงงาน ได้ทำการสำรวจผู้ย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ร้อยละ ๔๔.๐ เป็นผู้ที่เป็นโสดและร้อยละ ๑๕.๔ เป็นผู้ที่มีสมรสแล้ว (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๖)

๕. ขนาดของครัวเรือน ในกลุ่มผู้ทำเกษตรกรรมถ้าเป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกของครัวเรือนมาก แต่มีขนาดที่ดินที่ทำกินน้อยย่อมทำให้เกิดการว่างงานและแรงงานแฝง จากการศึกษาของเพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ พบว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิกขนาด ๗-๘ คนนั้น หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการย้ายถิ่นสูงสุด ในขณะที่ครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียง ๑-๒ คน หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่ต้องการย้ายถิ่นสูงขึ้นเมื่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น แสดงว่าความหนาแน่นของสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดความต้องการย้ายถิ่น (เพ็ญพร ชีระสวัสดิ์ ๒๕๑๓: ๔๔-๔๕, ๖๖)

๖. ปัจจัยด้านการติดต่อกับสังคมภายนอก ปัจจัยนี้หมายถึงการติดต่อกับสังคมภายนอกและรวมทั้งประสบการณ์ในการย้ายถิ่นเอาไว้ด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสที่จะได้เห็นหรือได้ข่าวสารจนทำให้สามารถเปรียบเทียบความเป็นอยู่ในท้องถิ่นของตนกับท้องถิ่นอื่น จากการศึกษาในเรื่องนี้ ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ได้พบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอื่นมีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่น นอกจากนี้การที่ได้มีโอกาสเดินทางไปเห็นชุมชนอื่นหรือได้รับข่าวสารความเป็นไปของสังคมอื่น อาจทำให้เห็นความแตกต่างและตัดสินใจได้ว่าท้องถิ่นใดเหมาะแก่การประกอบอาชีพของตน และสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้นได้แก่ การติดต่อสื่อสารและความสะดวกรวดเร็วในเรื่องการคมนาคม (วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ๒๕๑๑: ๘) และจากการสำรวจของกองการจัดหางาน กรมแรงงาน ที่ได้สอบถามผู้ย้ายถิ่นที่เคยเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ได้ร้อยละ ๕๒.๕ ได้โดยความช่วยเหลือของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ร้อยละ ๓๓.๐ ติดต่อด้วยตนเอง และร้อยละ ๒๔.๕ ได้งานโดยบริการของสำนักจัดหางานของรัฐและเอกชน (กรมแรงงาน, กองการจัดหางาน ๒๕๒๖: ๗)

๑.๖ ความจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ได้อาศัยข้อมูลบางส่วนจากแบบสอบถามของโครงการสำรวจแรงงานชนบทในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งดำเนินการสำรวจโดยฝ่ายวิจัยแรงงาน กองวิชาการและวางแผน กรมแรงงาน ดังนั้นจึงมีความจำกัดในข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งจำแนกออกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. ในแบบสอบถามด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ มีเฉพาะข้อมูลด้านรายได้ ซึ่งปัจจัยทางด้านนี้ น่าจะได้ศึกษาถึงการถือครองที่ดิน เพราะประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตรมาประกอบการวิจัยด้วย

๒. เกี่ยวกับข้อมูลด้านรายได้ คิดเฉพาะรายได้ที่ได้เป็นตัวเงินและจากผลผลิตที่นำไปจำหน่าย ซึ่งความจริงน่าจะนำผลผลิตส่วนหนึ่งที่ใช้ในการอุปโภค บริโภคในครัวเรือนมาใช้ในการคำนวณรายได้ด้วย

๓. ในการวิจัยครั้งนี้ ไม่ได้กล่าวถึงต้นทุนด้านจิตใจหรือต้นทุนทางอ้อมที่แรงงานต้องสูญเสียไปทางจิตใจ (Psychic Cost) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นถ้าไปทำงานต่างถิ่น เนื่องด้วยมีข้อจำกัดจากแบบสอบถามของโครงการสำรวจที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาโดยไม่มีข้อมูลด้านนี้

อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติในการไปทำงานต่างถิ่นตามข้อมูลที่มีอยู่และสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ เพื่อจะได้ข้อความจริงที่จะนำไปสู่การศึกษาที่ละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไปเกี่ยวกับด้านแรงงานชนบท

๑.๗ สมมติฐานในการวิจัย

จากการทบทวนทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า สาเหตุของการย้ายถิ่นนั้นมีสาเหตุเนื่องมาจากปัจจัยทาง เศรษฐกิจ ปัจจัยทางประชากรและสังคม และปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น คุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น ดังนั้นในการวิจัยเพื่อต้องการทราบ "ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการไปทำงานต่างถิ่น" จึงได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๗.๑ ปัจจัยทาง เศรษฐกิจและปัจจัยทางประชากรและสังคมบางประการ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการไปทำงานต่างถิ่น

๑.๗.๒ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการไปทำงานต่างถิ่นนั้นสามารถนำมาใช้ในการสร้างสมการจำแนกประเภทที่เหมาะสม เพื่อจำแนกประชากรออกเป็น ๒ กลุ่ม ว่ามีความคิดจะไปทำงานต่างถิ่น และไม่คิดไป

013167

๑.๗.๓ จำนวนของชาวชนบทที่มีความคิดจะไปทำงานต่างถิ่นอยู่ในวัยหนุ่มสาวมีมากกว่าวัยอื่น ๆ และจำนวนที่เป็นเพศชายมีมากกว่าเพศหญิง จำนวนคนที่เป็นโสดมีมากกว่าคนที่สมรสแล้ว

๑.๘ คำนิยามศัพท์

ครัวเรือน หมายถึงบุคคลคนเดียวหรือหลายคนที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน โดยบุคคลนั้นร่วมกันในการจัดหาและใช้สิ่งบริโภคอุปโภคอันจำเป็นแก่การครองชีวิตของบุคคลเหล่านั้น ทั้งนี้ไม่คำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์ฉันท์ญาติพี่น้องหรือไม่ก็ตาม

หัวหน้าครัวเรือน ได้แก่บุคคลหนึ่งซึ่งอาศัยเป็นประจำในครัวเรือน เป็นผู้ซึ่งมีคุณลักษณะอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในการดูแลปกครอง หรือเป็นผู้อุปถัมภ์ในเชิงเศรษฐกิจและสวัสดิภาพของสมาชิกในครัวเรือน หรือเป็นผู้ที่สมาชิกในครัวเรือนยกย่องให้เป็นหัวหน้า

สมาชิกในครัวเรือน ได้แก่หัวหน้าครัวเรือน และสมาชิกคนอื่นในครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นคู่สมรส บุตร ญาติพี่น้อง และผู้อื่นที่พำนักอาศัยเป็นประจำในครัวเรือน รวมทั้งผู้ไปศึกษาและอบรมเต็มเวลา ตลอดจนผู้ไปประกอบธุรกิจ หรือไปแรมคืนที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วย

อาชีพ หมายถึง กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่ทำกัน อาจจะเป็นการเกษตรกรรม หรือที่ไม่ใช่เกษตรกรรมก็ได้ อันเป็นส่วนสำคัญในการเพิ่มรายได้แก่ตัวเองหรือครอบครัว และอาชีพนี้มักเป็นงานเต็มเวลา (ใช้เวลาทำเกิน ๑๘๐ วัน) หรืองานที่ไม่เต็มเวลาก็ได้

สถานภาพการทำงาน หมายถึงฐานะที่บุคคลนั้นทำงาน สถานภาพการทำงานแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท คือ

- นายจ้าง ได้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองหรือผู้อื่นร่วมด้วย และได้มีการจ้างผู้อื่นมาช่วยทำงานในธุรกิจนั้นในฐานะลูกจ้าง
- ลูกจ้าง ได้แก่ผู้ทำงานของผู้อื่นโดยได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นตัวเงินหรือสิ่งของเป็นรายเดือน รายวัน รายชิ้น หรือเป็นค่าบริการจากนายจ้าง ลูกจ้างแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ลูกจ้างรัฐบาล และลูกจ้างเอกชน

- ผู้ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ได้แก่ผู้ทำธุรกิจโดยลำพังผู้เดียวเพื่อหารายได้ ที่อาจจะมีบุคคลอื่นมาร่วมด้วย หรือมีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นญาติหรือผู้ฝึกงานมาทำงานด้วยโดย ไม่ได้รับค่าตอบแทน และไม่มีการจ้างบุคคลอื่นมาทำงานเป็นลูกจ้างในกิจการนั้น

- ผู้ทำธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ได้แก่ผู้ทำงานในธุรกิจหรือในไร่นาเกษตร ของครัวเรือนที่ตนอาศัยอยู่ โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน หรือโดยการสมรส หรือการอุปถัมภ์เลี้ยงดูใน ฐานะบุตรธิดา

การย้ายถิ่น หมายถึง การเปลี่ยนที่อยู่อาศัยของบุคคล เช่น จากหมู่บ้านหนึ่งไปยัง ท้องที่ใหม่

ผู้ย้ายถิ่น หมายถึง บุคคลที่เปลี่ยนที่อยู่อาศัยไปยังท้องถิ่นใหม่ อาจจะเป็นการย้าย ออก หรือย้ายเข้าในหมู่บ้านหนึ่งก็ได้

ทัศนคติเกี่ยวกับการไปทำงานต่างถิ่น หมายถึง ความรู้สึกหรือความคิดที่มีต่อการไป ทำงานในถิ่นอื่นเช่นมีความคิดจะไปทำงาน ไม่คิดไป และไม่ทราบ

เขตที่อยู่เดิม ได้แก่ สถานที่บุคคลมีภูมิลำเนาอยู่ก่อนการสำรวจ

เขตจุดหมายปลายทาง ได้แก่หมู่บ้านหรือท้องถิ่นอื่น ซึ่งบุคคลจากหมู่บ้านหนึ่งมีความ คิดว่าจะไปทำงาน

เขตชนบท หมายถึง ท้องที่นอกเขตเทศบาล สุขาภิบาลและไม่รวมกรุงเทพมหานคร

สภาพความเป็นอยู่ หมายถึง ฐานะทาง เศรษฐกิจ สังคมและประชากร

ปัจจัยผลักดัน หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นเดิม อันเป็นแรงผลักดันให้ บุคคลคิดจะไปทำงานในถิ่นอื่น

ปัจจัยดึงดูด หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นใหม่ อันเป็นแรงจูงใจให้บุคคล คิดไปทำงาน

เด็กหนุ่มสาว หมายถึง ประชากรที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๓๐ ปี ที่อาศัยในหมู่บ้านในปี การสำรวจ

ผู้มีงานทำ (Persons in employment) หมายถึงบุคคลเพศใดก็ตาม ที่มีอายุตามที่กำหนด และทำงานในช่วงระยะเวลาที่กำหนด (ไม่เกิน ๑ สัปดาห์) เป็นการทำงานที่ได้รับค่าจ้าง หรือค่าตอบแทนหรือทำงานส่วนตัว

ผู้ว่างงาน (Persons in unemployment) หมายถึงผู้ที่มีอายุตามที่กำหนดและไม่ได้ทำงานในช่วง ระยะเวลาที่กำหนดแต่กำลังหางานทำ

ผู้ที่ไม่ได้ทำงาน หมายถึงผู้ที่ไม่ได้ทำงานในเชิง เศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาที่กำหนดรวมถึงผู้ทำงานบ้าน นักเรียนที่ไม่ได้ทำงานในเชิง เศรษฐกิจและกำลัง เรียนอยู่ในสถานศึกษาประจำ คหบดี ผู้ไม่ทำงานในเชิง เศรษฐกิจ มีรายได้จากสินทรัพย์ การลงทุน เงินยังชีพและอื่น ๆ และรวมทั้งผู้ไม่สมัครใจทำงาน ผู้ที่ป่วย ขรา และไม่สามารถทำงานได้ ทำงานให้แก่องค์การการกุศลโดยไม่ได้รับผลตอบแทนและอื่น ๆ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ จะทำให้เกิดประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ หลายประการ อาทิเช่น

๑.๘.๑ ทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่า ปัจจัยอะไรที่มีส่วนทำให้คนชนบทเกิดมีทัศนคติในการไปทำงานต่างถิ่น ปัจจัยแต่ละอย่างมีส่วนผลักดันและ /หรือดึงให้เกิดความคิดในการไปทำงานในถิ่นอื่นอย่างไร ปัจจัยอะไรที่สามารถใช้ในการ จำแนกกลุ่มประชากรออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่คิดไปทำงานในถิ่นอื่นและไม่คิดไป

๑.๘.๒ จากผลของการศึกษาเรื่องนี้ จะเป็นแนวทางให้ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อไปได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๑.๘.๓ เพื่อที่จะได้ใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและแก้ไขปัญหาการ เคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑.๘.๔ เพื่อ เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายบริหารแรงงานในชนบท

๑.๘.๕ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการการส่งเสริมการมีงานทำของประชากรในชนบท